

Initiatiefvoorstel Atlantikwall Scheveningen

ontmoetingsplek tussen oorlog en vrede

Titia Lont
David C. van Keulen

Gemeenteraadsfractie CDA Den Haag

Oktober 2003

www.cdadenhaag.nl/atlantikwall

Versie 1.1

Inleiding

De Tweede Wereldoorlog heeft in Den Haag diepe wonden geslagen. Niet alleen bij Hagens zelf, maar ook in de fysieke structuur van de stad. Om de stad tegen een mogelijke invasie van overzee door de geallieerden te beschermen werd eind 1941 begonnen met de aanleg van de verdedigingswerken. Dit gebeurde onder de naam 'Neue Westwall', die later werd omgedoopt in 'Atlantikwall'. Den Haag, als het Duitse bestuurlijk- en militaire centrum met een zeehaven en station 'Radio Scheveningen', werd daardoor als een mogelijk doelwit voor de geallieerden gezien.

Om de bouwgrond te verkrijgen werd de gehele kuststrook vanaf 1 mei 1942 tot 'Sperrgebiet' verklaard. De bevolking werd geëvacueerd en er werden ruim 2.400 huizen en gebouwen afgebroken. Op 5 januari 1943 verordonneerden de Duitsers dat een groot gedeelte van de Scheveningse bevolking geëvacueerd moest worden naar de plaatsen Winterswijk en Aalten in de Achterhoek. Het Museum Scheveningen heeft in het voorjaar van 2003 hier een tentoonstelling aan gewijd.

De groene woonstad aan zee is als geen andere stad in West Europa zo 'getekend' door de Atlantikwall. Er zijn in de kuststrook ruim 1100 objecten gebouwd, al dan niet verbonden door ondergrondse gangen. Vele zijn na de oorlog grotendeels afgebroken. Henk Ambachtsheer, hoofd afdeling monumentenzorg van de gemeente Den Haag, heeft in 1995 het boek gepubliceerd: "Van verdediging naar bescherming, de Atlantikwall in Den Haag". (ISBN 90-73166-20-9), waarin dit alles gedetailleerd beschreven staat.

Het CDA Den Haag is van mening dat de betonnen tankmuur, de mitrailleur kazematten, de schuilplaatsen en andere bunkers een cultuurhistorische en stedenbouwkundige waarde hebben voor Den Haag. Het zijn tastbare herinneringen aan de stadsgeschiedenis die behouden moeten worden voor latere generaties die niet in Den Haag of Nederland zijn geboren.

Globaal tijdschema

In dit initiatiefvoorstel zal het volgende tijdschema ten grondslag liggen aan de ontwikkeling van het Atlantik Wall museum Scheveningen

- 2004 Open Monumentendag en ontwikkeling communicatietraject.
Samenstelling stichtingsbestuur en oprichting stichting.
- 2005 Renovatie bunkercomplex.
Beperkte openstelling bunkercomplex.
- 2006 Openstelling bunkercomplex voor het publiek.

2. Internationalisering en Integratie

De mondialisering heeft een grote impact op de stad Den Haag. Enerzijds kent de stad een grote instroom van migranten, anderzijds vestigt zich in de stad een groot aantal internationale instellingen op het gebied van recht en vrede. Een interessante dynamiek die uit het oogpunt van hechting met de Nederlandse samenleving het wenselijk maakt een toegankelijke stadsgeschiedenis te hebben.

Het Haags Historisch Museum, het Haags Gemeentearchief, het Museum Scheveningen en het Loosduins Museum kennen interessante exposities over de geschiedenis van de stad. Ook is een groot aantal monumentale gebouwen met regelmaat toegankelijk voor het publiek. De pijnlijke geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog is bij het merendeel van de oudere stadsgenoten een kwetsbaar onderwerp. Jaarlijks is er op verschillende momenten aandacht voor de gevallen in de oorlog, het bombardement op het Bezuidenhout, wreedheden in de strafgevangenis Scheveningen, de doden door de terugvallende V2 raketten en de executies op de Waalsdorpervlakte. Naast de monumenten en de herdenkingsplaatsen ontbreekt een permanente, nog bestaande herinnering aan de geschiedenis van Den Haag tijdens de Tweede Wereldoorlog.

Met de zetel van het Internationaal Strafhof wordt het heden, het verleden en de toekomst in Den Haag wel heel dicht bij elkaar gebracht. De stad kent zelf al bijna 60 jaar vrede, toch worden de misdadigers van oorlogsgeweld – waar dan ook in de wereld – hier berecht. Als “Internationale stad van recht en vrede” heeft Den Haag dan ook een zekere ‘verplichting’ ten opzichte van de Atlantik Wall op Europees en mondiaal niveau, het betreft immers een monument uit de Tweede Wereldoorlog. Het complex is een representant uit een tijd waarvan wij allen zeggen “Dat nooit weer!”.

Om het historisch perspectief van de Tweede Wereldoorlog voor migranten te schetsen is een blijvende en toegankelijke herinnering gewenst. Over enkele jaren zal immers 50% van de Hagenaars geen familieleden hebben gehad die tijdens de Tweede Wereldoorlog in Nederland woonachtig zijn geweest. Uit Den Haag zijn per slot van rekening tienduizenden Joden afgevoerd naar concentratiekampen en zijn duizenden zonder enig proces geëxecuteerd. Een geschiedenis die nooit mag worden vergeten!

Het CDA Den Haag pleit met grote regelmaat voor aandacht van de stadsgeschiedenis in het basisonderwijs en in de integratiecursussen. Het openstellen van een bunkercomplex uit de Tweede Wereldoorlog is dan ook een bijzonder waardevolle toevoeging aan de toegankelijkheid van de stadsgeschiedenis.

3. Technische toelichting

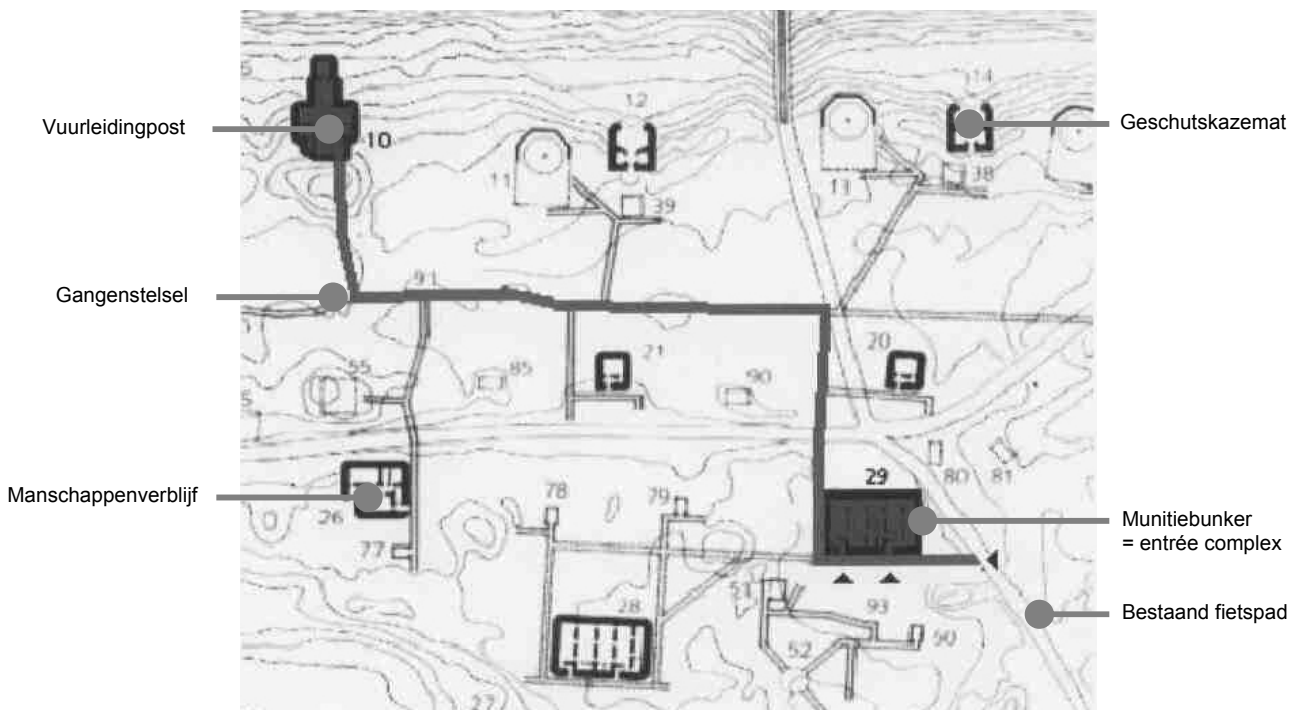
Een groot gedeelte van de Atlantik Wall in Den Haag is gesloopt. In de duinen nabij het Zwarte Pad is de 'Scheveningen Nord' vrijwel geheel intact gebleven. De meest belangrijke werken in het complex zijn:

- 1 vuurleidingpost;
- 4 geschutskazematten (geschut niet meer aanwezig);
- 2 munitiebunkers;
- 5 manschappenverblijven;
- 3 bunkers voor ziekenboeg, keuken en magazijn;
- een gangenstelsel van ruim 500 meter.

De functie van het complex met zijn vier kanonnen was het tot zinken brengen van de vijandelijke schepen. Het vuurbereik van de kanonnen lag globaal van Hoek van Holland tot aan Noordwijk.

Het CDA Den Haag wil in fase 1 één munitiebunker, de vuurleidingpost en een gedeelte van het gangenstelsel openstellen, in onderstaande plattegrond is dit donkergrijs gearceerd. De entree is gelegen aan het fietspad naar de daar gelegen strandtent.

Mogelijk kan in fase twee één manschappenverblijf en één geschutskazemat worden opengesteld. Vanzelfsprekend dient dan ook het verbindende gangenstelsel te worden opengesteld.

In het boek "Van verdediging naar bescherming, de Atlantikwall in Den Haag" typeert de afdeling Monumentenzorg het complex als volgt:

Kenmerk	Kwaliteit
Zeldzaamheid	In zeer hoge mate aanwezig
Gaafheid: criteria 'intact'	In hoge mate aanwezig
Gaafheid: criteria 'context'	In zeer hoge mate aanwezig
Meerwaarde bunker voor het geheel	In hoge mate aanwezig
Meerwaarde herkenbaarheid	In hoge mate aanwezig

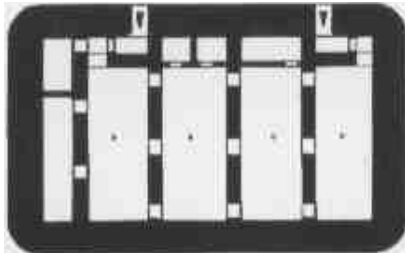
Na 60 jaar weersinvloeden en vernielingen dient het bunkercomplex in beperkte mate te worden gerenoveerd. Ook dienen enkele ingestorte gangen te worden hersteld.

De wethouder VBM heeft de dienst DSO op basis van verordening 9 / 2002, artikel 1b ambtenaren ter beschikking gesteld. Zij hebben een onderzoek verricht naar de mogelijke bouwkosten die minimaal noodzakelijk zijn voor het openstellen van fase 1. Deze kosten bedragen € 370.000, indien de volgende werkzaamheden volledig door een aannemer worden uitgevoerd:

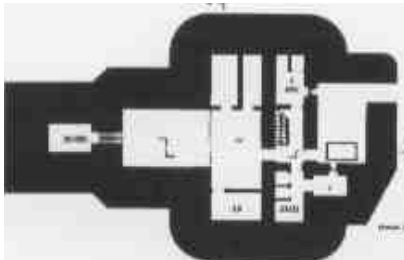
- herstel beton vuurleidingpost (exterieur / interieur);
- plaatsen van glas in drie kijkgaten vuurleidingpost (3 verdiepingen);
- herstel betonwand munitiebunker (interieur)
- realisatie toegang aan fietspad;
- uitgraven delen gangenstelsel;
- herstel baksteenwanden en vloer in het gangenstelsel;
- aanbrengen verlichting en elektrische installatie;
- aanleg veiligheidsvoorzieningen (nooduitgangen, noodverlichting, brandblussers, etc.)

Bepaalde werkzaamheden kunnen worden uitgevoerd door vrijwilligers die onder auspiciën vallen van de nog op te richten: "Stichting Atlantik Wall museum Scheveningen". Hierbij valt te denken aan uitgraven en herstel van het gangenstelsel, aanbrengen van verlichting en eenvoudig betonherstel. Hierdoor worden de investeringskosten fors verlaagd.

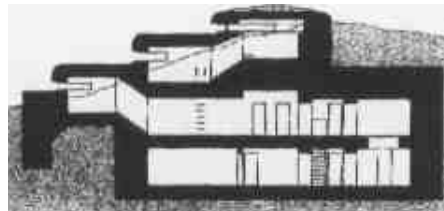
Bovenaanzicht munitiebunker (nummer 29)

Bovenaanzicht vuurleidingpost

Doorsnede vuurleidingpost (nummer 10)

4. Fasering

De benodigde investerings- en exploitatiegelden worden in principe niet door de gemeente Den Haag gedekt. Hiertoe zal de "Stichting Atlantik Wall museum Scheveningen" worden opgericht. Wel zal de gemeenteraad worden gevraagd een eenmalige bijdrage te leveren in de oprichtingskosten van een stichting, een communicatietraject en de organisatie van een expertmeeting. De investering in fase 1 van € 370.000 (inclusief BTW) dient te geschieden door externe financieringsbronnen.

Programma fase 1	Periode	Budget
Initiatiefvoorstel	Oktober 2003	CDA Den Haag
Oprichting stichting	Oktober 2003 – Maart 2004	€ 2.500
Expertmeeting	April / Mei 2004	€ 5.000
Communicatie + open monumentendag	September 2004	€ 17.500
Investering fase 1 bunkercomplex	April 2005 – September 2005	€ 370.000 (*1)
Openingstelling museum	Voorjaar 2006	PM

4.1 Stichting en expertmeeting

Het CDA Den Haag hecht veel waarde aan het eigen initiatief van Hagenaars op het maatschappelijk middenveld. In de visie van het CDA Den Haag dient een op te richten: "Stichting Atlantik Wall museum Scheveningen" de verantwoordelijkheid op zich te nemen voor de openstelling van het bunkercomplex. Hiervoor hebben zich reeds geïnteresseerden gemeld. In de stichting dienen vrouwen en mannen plaats te nemen die vanuit hun werkzaamheden ervaring hebben met defensie, bouwkunde en educatie. Tevens dienen de leden te beschikken over een ruim netwerk binnen de stad en bekend te zijn met fondswerving.

Mogelijke financieringsbronnen voor de stichting zijn:

- Bouwfonds Cultuurfonds;
- Fonds 1818;
- EU fondsen: INTERREG IIIB en IIIC;
- Giften van particulieren / lijfrentes.

Nadat de stichting is opgericht zal een expertmeeting worden georganiseerd, waar vertegenwoordigers van vergelijkbare complexen in Europa en de onderstaande belanghebbenden aan deelnemen:

De kosten voor het herstel bedragen in eerste instantie € 370.000, maar kunnen door de inzet van vrijwilligers (zeer) fors worden gereduceerd.

Natuur	
Zeewering	Hoogheemraadschap van Delftland Rijkswaterstaat
Flora & Fauna (toegankelijkheid)	Duinwaterbedrijf Zuid – Holland Stichting Duinbehoud Algemene Vereniging van Natuurbescherming Vogelwerkgroep Meijendel
Vleermuizen	Vereniging voor Zoogdierkunde – en bescherming DSB Stedelijke structuren
Technisch	
Bouwkundige begeleiding	HTV Architecten
Duurzaam behoud	DSO Monumentenzorg / DSO HOB

De kosten voor de expertmeeting bedragen € 5.000.

Indien de stichting erin slaagt voldoende middelen te vinden is het beheer en de exploitatie van het complex op de volgende wijze georganiseerd:

Onderdeel	
Rondleidingen	Stichting Atlantik Wall Scheveningen Kaartverkoop: Museum Scheveningen
Museum	Museum Scheveningen
Cultuurhistorische educatie	Dienst OCW van de Gemeente Den Haag,
Website	Stichting Atlantik Wall Scheveningen

4.2 Open monumentendag

De jaarlijkse open monumentendag staat in 2004 in het teken van verdedigingswerken. Het CDA Den Haag wil op deze dag een publiekscampagne starten. Deze bestaat uit:

- Informatiepanelen in de strandtenten: 'Beach Point' en 'Down Under';
- Informatiepanelen in het stadhuis;
- Informatiepunt in museum Scheveningen;
- Brochure over de 'Stützpunktgruppe Scheveningen Nord';
- Website over de 'Stützpunktgruppe Scheveningen Nord'.

De kosten voor het communicatietraject bedragen € 17.500.

4.3 Mogelijkheden Atlantik Wall museum Scheveningen

De verwachting is dat het museum in het voorjaar van 2006 kan worden opengesteld voor het publiek. De stichting zal in samenwerking met het museum Scheveningen een programma samenstellen. De activiteiten van het museum zijn in eerste aanleg:

- Ontvangsten en presentaties in het kader van Den Haag internationale stad van recht en vrede;
- Onderdeel van de integratiecursus;
- Geïnteresseerde burgers in de geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog;
- Programma's voor basisschoolleerlingen in de groepen 7 / 8.

Nadrukkelijk moet worden vermeld dat het bunkercomplex niet zal worden opgesteld voor feesten, evenementen en andere activiteiten die overlast veroorzaken.

In het museum zal een permanente expositie worden ingericht over "Den Haag in de Tweede Wereldoorlog". Ook zal in de vuurleidingpost een presentatieruimte voor ongeveer 20 personen worden ingericht.

Er zal in samenwerking met externe partners een lespakket worden ontwikkeld voor vredeseducatie, waar kinderen uit groep 7 en 8 van de basisschool kennis kunnen maken met de geschiedenis van de stad. Voor (oudere) migranten zal een pakket voor cultuureducatie te worden ontwikkeld.

4.4 Partnerschap

Het bunkercomplex is van unieke waarde en maakt onderdeel uit van de Duitse verdedigingswerken langs de Atlantische- en Noordzeekust. Kennisdeling en uitwisseling van ervaring met soortgelijke werken in Europa is wenselijk. De EU fondsen INTERREG IIIB en IIIC zijn hiertoe een middel. Bunkercomplexen langs de Europese westkust zijn:

- Frankrijk: La Coupole;
- Duitsland: Bremen, Emden;
- Nederland: IJmuiden, Amsterdam (Hollandse linie);
- Denemarken: Frederikshavn, Hanstholm.

Middels de organisatie van expertmeetings, werkconferenties en de organisatie van een "twinning pilot" kan concreet invulling worden gegeven aan het INTERREG programma.

Eveneens kan in Nederland aansluiting worden gezocht met de vele stichtingen die bunkers en andere objecten voor het nageslacht willen behouden. Ook kan in samenwerking met de stichting Vredeseducatie een programma voor basisscholen worden ontwikkeld.

5. Risicoanalyse

Ontwikkeling van het Atlantik Wall museum Scheveningen kent een aantal beperkingen. In dit hoofdstuk zijn de risico's in kaart gebracht.

5.1 Natuur en landschap

Het "Scheveningen Nord" ligt in zijn geheel binnen het grondgebied van de gemeente Den Haag. Het waterwinbedrijf DZH, waar de gemeente Den Haag mede-eigenaar van is, voert ter plaatse namens het Hoogheemraadschap Delfland het feitelijke beheer. Het Hoogheemraadschap heeft geen principiële bezwaren om één of meer bunkers een museale functie te geven, zij wijst echter wel op de mogelijkheid van duinafslag die alle moeite tevergeefs zou kunnen maken. Het DZH heeft eveneens verklaard geen overwegende bezwaren te hebben, al kan per keer slechts een beperkt aantal bezoekers gebruik maken van het museum.

5.2 Vleermuizen

De bunkers en de onderlinge verbindingsgangen zijn een eldorado voor verschillende soorten vleermuizen en andere lichtschuwe dieren. Nagegaan zal moeten worden of deze dieren 'vervangende woonruimte' geboden kan worden. Dit zou op verschillende manieren kunnen door het "optimaliseren" van één of meer bunkers in de omgeving, sluiting van delen van het museum in het seizoen, het maken van een nieuwe 'vleermuizengrot' of iets anders. Het herstellingsvermogen van de natuur is bijna onbegrensd. Zo is de sperwer aan een proces van verstedelijking begonnen, iets dat kort geleden nog voor absoluut onmogelijk werd gehouden.

5.3 Kustverdediging

Het complex ligt in de zeereep. Dit is een zeker risico gegeven de voorspelde zeespiegelstijging gepaard met bodemdaling. Na een of meer zware stormen is in het verleden al menig bunker het strand op gegleden. Het Hoogheemraadschap Delfland geeft duidelijk aan dat het gevaar bestaat dat tijdens de "1 keer in de 3.000 jaar storm" de vuurleidingspost naar alle waarschijnlijkheid zal afglijden naar het strand. Opgemerkt moet worden dat de Pier en de strandtenten dit ook niet zullen overleven.

De uitvoering van het beheer van de zeereep geschiedt door de DZH onder verantwoordelijkheid van het Hoogheemraadschap. In de verdere procedure zal voortdurende advisering door het hoogheemraadschap noodzakelijk zijn.

5.4 Bereikbaarheid, toegankelijkheid en veiligheid

De bereikbaarheid is per fiets en te voet goed. Met auto en openbaar vervoer is de entree aan het Zwarte Pad via het strand een prima toegang tot het bunkercomplex.

De munitieweg van de Duitsers is nog steeds onder het zand aanwezig en kan mogelijk op termijn worden opgesteld, waardoor de aansluiting op het Zwarte Pad verbeterd. De onderlinge, ondergrondse verbindingsgangen zijn nog vrijwel geheel intact, wat de toegang tot het bunkercomplex kan beperken tot één of twee toegangen. Tijdens de bouw zijn reeds vele nooduitgangen aangelegd, deze dienen te worden gerenoveerd en zijn daarna goed bruikbaar.

Foto exterieur

Het bunkercomplex bestaat uit vijf zichtbare bunkers aan het Noorderstrand, hierboven is de vuurleidingspost zichtbaar met op de achtergrond de Pier.

Foto interieur

Het ondergrondse gangenstelsel is ruim 500 meter lang en is na 60 jaar nog in goede conditie. Onder het zand is een betonvloer gelegen.

Besluit

De raad van de gemeente Den Haag,

Gezien het voorstel van het lid Titia Lont,

Besluit:

- I. in te stemmen met het voorstel “Atlantik Wall Scheveningen”;
- II. hiervoor ten laste van het product stadsvernieuwing (821.0.01) incidenteel een bedrag van ten hoogste € 25.000 beschikbaar te stellen;
- III. aan de dienst Monumentenzorg van DSO (product: 541.3.01) € 17.500 beschikbaar te stellen voor een communicatietraject rondom de Open Monumentendag 2004;
- IV. aan de dienst Monumentenzorg van DSO (product: 541.3.01) € 7.500 beschikbaar te stellen voor een expertmeeting en de oprichtingskosten van de “Stichting Atlantik Wall museum Scheveningen”.
- V. het college te verzoeken de uitvoering van de werkzaamheden voortvarend ter hand te nemen.

Aldus besloten in de gemeenteraadsvergadering van xx – maand – xxxx

De griffier,

De voorzitter,